

Aidsbestrijding volgens Bush

Totale onthouding

Gebruik van condooms helpt aids te voorkomen. Niet aan seks doen ook, en dat is wat de Amerikaanse president Bush en sommige christelijke groeperingen vooral propageren. Het gevolg: in Uganda belanden condooms in het verdomhoekje. Tekst: Femke van Zeijl

Het grootste internationale hulpfonds voor de bestrijding van één enkele ziekte dat ooit door een land op poten is gezet. De website van het Amerikaanse State Department vermeldt het niet zonder trots. President George W. Bush trok in 2003 vijftien miljard dollar uit voor aidsbestrijding in ontwikkelingslanden, verspreid over vijf jaar. Vijftien landen krijgen extra aandacht van de Amerikanen; twaalf ervan liggen in Afrika. Mozambique, Botswana, Namibië, Zambia, Tanzania en Zuid-Afrika ontvingen in 2004 en 2005 elk ruim honderd miljoen dollar.

Maar in plaats van hulde, krijgt dit Presi-
dentiële Noodplan voor Aidsbestrijding (Pep-
far) vooral kritiek te verduren. De Amerikanen
verbinden namelijk nogal wat voorwaarden
aan de besteding van het geld. Steen des
aanstoots is vooral de eenzijdige nadruk op
abstinence, onthouding van seks, als de enige
veilige manier om niet besmet te raken met
het aidsvirus. Volgens critici rijdt de Verenig-
de Staten zo een effectief preventiebeleid in
de wielen. In dit verband komt altijd Uganda
op tafel, ooit een veelgeciteerd schoolvoor-
beeld van hoe je aids moet bestrijden. Seks
werd er bespreekbaar gemaakt en condooms
werden gemeengoed. Sinds twee jaar echter
is die brede aanpak van de baan. In de discus-
sie over aidsbestrijding in Uganda overheerst
weer de moraal: wie niet getrouwd is, hoort
niet te vrijen. De beschuldigende vinger

wijst naar Pepfar, als oorzaak van deze om-
mezwaai. Maar is het Ugandese verhaal zo
simpel?

Nauwelijks meer gratis Zijn moeder
pleegde zelfmoord toen ze hoorde dat haar
uitgemergelde zoon aids had. Fred Oboja,
seropositief en 30 jaar oud, dacht altijd dat
het wel los zou lopen. Nooit gebruikte hij con-
dooms. "Ik wou dat ik dat wel had gedaan",
verzucht hij nu. Maar de laatste tijd is de
Ugandees in de war. In Isakabisolo, zijn dorp
niet ver van de Keniaanse grens, zijn de voor-
behoedsmiddelen nauwelijks meer gratis te
krijgen, zegt hij: "Blijkbaar heeft de regering
besloten dat condooms geen goed idee zijn.
Ze zullen wel gelijk hebben."

In Uganda is het condoom uit de gratie.
Twee jaar geleden verdwenen de reclame-
borden voor condooms uit het straatbeeld en
maakten plaats voor reclameborden die ont-
houding prediken. De voorbehoedsmiddelen
die altijd in overvloed te krijgen waren in het
Oost-Afrikaanse land, werden schaars.

Volgens de officiële politieke lijn is er in
Uganda niets veranderd. Maar wie praat met
gewone Ugandezen hoort steeds hetzelfde
verhaal hoe de gratis condooms verdwenen
uit de ziekenhuizen, militaire kazernes en
universiteiten. Zoals het verhaal van vrijgezel
Joseph, die zich geregeld laat testen op aids.
Tot een paar jaar geleden kreeg de 35-jarige
bewaker uit Kampala altijd een doos con-

dooms mee: "Drie maanden geleden kreeg ik
alleen het advies niet aan seks te doen. Als ik
niet zonder kon, moest ik maar zo snel moge-
lijk trouwen." Wilber Wakabi, verpleger bij de
medische staf van de politie in Bugiri in het
zuidoosten, mag sinds april 2005 geen con-
dooms meer uitdelen – terwijl juist de infec-
tiegraad onder politieagenten zorgwekkend
hoog is. De prostituees van Naluwerene, aan
de stoffige doorgaande weg tussen Nairobi en
Kampala, zeggen zich zorgen te maken over
de hoge prijzen van de voorbehoedsmiddelen.

Catherine Watson geeft de schuld niet
alleen aan de Amerikanen. Zij is directeur van
Straight Talk, een Ugandese organisatie die
via radioprogramma's en krantjes jongeren
informeert over gezondheid en seksualiteit.
Op haar bureau ligt de nieuwe Straight Talk-
krant. Daarin een keurig stukje met weten-
schappelijke feiten over condooms, die de
geruchten tegengaan over gaatjes waar het
virus doorheen kan. "Vroeger hadden we dat
met humor gebracht en veel minder saai,
maar tegenwoordig zijn we voorzichtiger. Dat
is inderdaad zelfcensuur. Je weet nooit wan-
neer je een telefoontje krijgt van het ministe-
rie." Volgens Watson is het Pepfar-geld maar
een deel van het probleem. Het is vooral de
manier waarop de discussie in Uganda zich
ontwikkelde: "De lokale interpretatie van Pep-
far gaat verder dan de Amerikanen hadden
gedacht." De VS ziet religieuze organisaties
als voorkeurspartners bij de verdeling van het

Kampala, Uganda

Foto: Riccardo Gangale

Gertrude Butanakya

Botswana

Stephen Lewis

Prudence Mbewu

Een toffe peer

Column

Foto: Ellen Elmendorp

aidsgeld en geven zo het christelijk-moralistische denken een steuntje in de rug: “Het Amerikaanse beleid heeft bepaalde groepen mondiger gemaakt. De religieuze organisaties roepen veel harder dan vroeger.”

First Lady _Gelukkig kijkt het meisje in de camera: ‘Zij blijft kuis tot het huwelijk, en jij?’ De levensgrote poster is getekend met *Office of the First Lady*. De vrouw van president Museveni, zelf een *born again*-christen, strijdt fel voor christelijke waarden en tegen het condoom. Particuliere organisaties sidderen voor haar en de problemen die ze hen kan bezorgen. Ze lopen op eieren en houden zich ver van controversiële onderwerpen zoals homoseksualiteit en prostitutie.

In haar kielzog trekt de *First Lady* tal van gelijkgezinden mee. Martin Ssempe, zelfbenoemd pastor van de door hemzelf opgerichte Makerere Community Church, is de meest luidruchtige. Vrijdagavond aan het zwembad op de campus van de hoofdstedelijke Makerere Universiteit, spreekt Ssempe dik duizend studenten toe. “Julie zijn niet alleen!” verzekert de Ugandees hen, badend in het voetlicht. “Julie doen het juiste door maagd te blijven, daar hoeft je je niet voor te schamen!” zegt hij met zijn dik aangezet Amerikaans accent, opgedaan tijdens zijn studie in Philadelphia.

Prime Time @ the Pool is een show met reli-hiphop, toneelstukjes en ander ‘non-seksueel vermaak’ voor de jeugd. De avond moet jongeren weghouden van het uitgaansleven in de hoofdstad. De studenten vinden Ssempe *cool*. En allemaal hebben ze zich heilig voorgenomen niet te vrijen voordat ze zijn getrouwd. Wel blijkt menigeen een ‘tweedehands maagd’: niet eens zo lang geleden waren ze nog promiscue, maar nu niet meer. Over condooms weten de academici in spe

de meest curieuze zaken te melden. Zoals dat ze kanker veroorzaken en dat er poriën in het rubber zitten die het virus doorlaten.

Sinds de religieuze organisaties het aidsdebat beheersen, doen veel halve en hele onwaarheden over het virus de ronde. De donorlanden, aangevoerd door de Verenigde Staten, riepen Uganda eind vorig jaar op de discussie over aidsbestrijding te voeren op basis van wetenschappelijke feiten. Het lijkt erop dat ook de Amerikanen zijn geschrokken van de wending van de discussie. “We geloven sterk in onthouding van seks voor jongeren tot achttien jaar. Als je studeert, is het ook niet onverstandig je te onthouden om je dromen te verwirkelijken. Maar Pepfar is meer dan alleen *abstinence*.” Aldus een vertegenwoordiger van USAid, de ontwikkelingsorganisatie van de Amerikaanse overheid. De richtlijnen voor ontvangers van Pepfar-geld verbieden de aanschaf van condooms niet, benadrukt hij. Ze zijn wel duidelijk over wie de voorbehoedsmiddelen mogen krijgen: condooms zijn niet voor schooljeugd. “Voor hogere leeftijdsgroepen is er geen bezwaar. Pepfar betaalt ook voor zo’n twintig miljoen condooms per jaar. Daar hoor je niemand over.”

Alleen merkmedicijnen _De Canadees Stephen Lewis heeft zijn kritiek op Pepfar nooit onder stoelen of banken gestoken. Hij is speciale VN-gezant op het gebied van hiv/aids in Afrika en meent dat de Amerikanen wel degelijk te veel inzetten op seksuele onthouding. Toch noemt hij Uganda een uitzondering: “Je kunt over het effect van Pepfar niet generaliseren. In Uganda is de onthoudingsboodschap *overdone*, omdat deze steun kreeg van de president en vooral de *First Lady*.” In de meeste andere landen houdt de overheid vast aan een strategie die condooms omvat, ondanks het Amerikaanse geld, zegt de VN-

man: “In Rwanda kondigde het hoofd van de aidscommissie onlangs de eerste grootschalige condoomcampagne aan. Terwijl daar veel geld van Pepfar naartoe gaat.”

De voorliefde van de Amerikanen voor *faith-based* organisaties geeft wel extra kracht aan de boodschap van geen seks voor het huwelijk, erkent hij. “Het is nou eenmaal een door en door religieus continent.” Zo moppert de katholieke kerk in Zambia en Tanzania over de promotie van voorbehoedsmiddelen. “Of ze dat zonder Pepfar niet had gedaan, is de vraag.”

De bepaling dat er alleen merkmedicijnen aangeschaft mogen worden van Pepfargeld is hem een doorn in het oog. Lewis: “De merkmedicijnen, gemaakt door Amerikaanse fabrikanten, zijn vele malen duurder dan merkloze aidsmedicijnen. Je kunt van hetzelfde geld dus minder patiënten behandelen.”

Toch is er positiefs te melden. In Botswana draagt het Amerikaanse geld bij aan de caravans die bij wijze van testcentra het land doorgaan. Pepfar betaalt mee aan antiretrovirale therapie voor seropositieve Mozambikanen en trainingen van vrijwilligers in Namibië die mensen met hiv begeleiden. Lewis benadrukt dan ook dat er veel goeds gebeurt door het Amerikaanse fonds: “Dat kan haast niet anders als je zo veel geld in die landen pompt. Maar het effect is veel minder dan het had kunnen zijn door alle beperkingen die worden opgelegd.”

De Canadees staat op het punt te vertrekken naar Lesotho, een land dat geen aandachtsgebied is voor de VS. In zijn ogen verdient het land dat wel. Lesotho treft voorbereidingen voor een hiv-testcampagne die zijn weerga niet kent: “Zevenduizend gezondheidswerkers gaan alle deuren langs om een vrijwillige hiv-test aan te bieden. In het hele land! Waarom zijn Lesotho, maar ook Swa-

ziland, geen focuslanden voor Pepfar, terwijl die landen worstelen om te overleven en alle hulp kunnen gebruiken?”

Bovenal hekelt de VN-gezant het unilaterisme dat aan het Amerikaanse aidsfonds ten grondslag ligt. Hij schrijft daarover in zijn boek *Afrika – Liefdesverklaring aan een continent in doodsnood*, dat in februari in het Nederlands verscheen. De VS draagt betrekkelijk weinig bij aan het Wereldfonds ter bestrijding van Aids, Tbc en Malaria (GFATM). Tegelijkertijd gaan er miljarden naar het handjevol landen dat Pepfar heeft uitverkoren: “Stel dat ze al dat geld in het Wereldfonds hadden gestoken, wat een fantastische resultaten hadden we dan kunnen boeken!”

Geen hoofdpijn _In de geelrode cabine van de munttelefoon staat een grote doos condooms, zojuist neergezet. Het is de meest bezochte attractie in Igombe, een dorp in het zuidwesten van Uganda: binnen twee uur is de doos leeg. Sinds de gezondheidscentra van de overheid zijn gestopt met gratis condooms uitdelen, is het extra druk bij de telefooncel. Menigeen komt zogenaamd een belletje plegen en steekt dan fluks een doosje in zijn zak. De dorpingen kunnen ook aankloppen bij Gertrude Butanakya, die zich weinig aantrekt van de anti-condoomstemming in haar land. Ze heeft via een lokale vrouwenorganisatie altijd een voorraad in huis. De mensen komen dan zogenaamd voor pijnstillers, lacht de vijftigjarige vrouw, die seropositief is. “Als iemand mij vraagt om een panadol, heeft-ie geen hoofdpijn.” In Igombe is het condoom onverminderd populair.

Stephen Lewis, Afrika - Liefdesverklaring aan een continent in doodsnood. Lemniscaat, 2006. 200 p., € 19,95. ISBN 9056378023.

Foto: V.l.n.r. Riccardo Gangale, Angus Moon en Graeme Williams/South/The Biggier Picture

Als alleenstaande hard werkende moeder droom ik natuurlijk van een man die zekerheid biedt: een dak boven je hoofd, een auto, een arm om je heen in moeilijke tijden. Een blanke man is natuurlijk het beste. Die heeft veel geld, het hele jaar door, en geen uitgebreide familie die mee moet eten.

Toen er dus vorige week op straat een blanke in een auto vlak voor me stopte en “*Hi beautiful*” zei, begon mijn hartje sneller te kloppen. Dit was er niet zo een die langs je rijdt, zijn raampje openschuift en je toegromt: “*Get in, how much?*” Ik denk altijd dat dergelijke mannen je willen laten verkrachten door hun hond. Nee, deze sprak een beetje Xhosa en leek een toffe peer.

De volgende dag belde hij, of ik zin had bij hem langs te komen, want hij had een cadeautje voor me. Ik vroeg maar meteen wat hij eigenlijk deed. “Fotograaf”, zei hij. Ik vroeg: “Wat voor soort?” En hij zei: “Internet.” Ik suggereerde een uitje in een restaurant. Nee, zei hij, ik moest naar zijn huis komen; hij wou me fotograferen. Hoe fotograferen? Mijn kont. “Wat”, zei ik, “mijn zwarte kont?” Hij zei kwaad dat ik niet met raciale woorden aan moest komen. Even later, toen hij weer kalm was, kwam de aap uit de mouw. “Als je Xhosa’s wilt vangen, moet je vroeg opstaan”, lachte hij.

Intussen werd ik heen en weer geslingerd. Kon ik zijn model worden? Of misschien simpelweg even grof geld verdienen? Hij bood me honderd rand. Dat was natuurlijk een belediging. Duizend rand, stelde ik voor, en dan alleen mijn bovenkant. Maar dat vond hij veel te veel gevraagd.

Ik realiseerde me later dat ik zo al een aantal keren bijna in de blanke seksindustrie terecht ben gekomen. Toen mijn dochter nog klein was, nam ik haar vaak mee naar audities voor kindermodelletjes voor televisie- en tijdschriftreclame. Op een dag belandden we op een kantoor waar zich ook een kamer met een bed bevond. De baas, een man in een wit pak die op Kenny Rogers leek, legde uit dat de kinderen daar ‘gemasseerd’ werden nadat ze op de planken hadden gestaan! En vorige week werden een vriendin en ik in de kroeg benaderd door een heel gezelschap: een zwarte buitenlander, een blanke Zuid-Afrikaan en twee blanke Zuid-Afrikaanse vrouwen. Ze riepen maar steeds dat we zo sexy waren en dat we op een afspraak moesten komen. Toen ik vroeg naar hun visitekaartjes werd de zwarte man nerveus, stond op en liep weg.

Als ik er een luxe leven mee zou kunnen leiden, zou ik misschien wel een tijdje in die industrie willen werken. Ik heb zo vaak niets anders dan seks gehad om te verruilen voor geld, eten en kleren, *so what’s new?* Maar ik ben bang dat je in werkelijkheid afgescheept wordt met honderd rand en op de koop toe aids krijgt. Ik blijf dus mijn kleuters maar voorlezen.

Prudence Mbewu is onderwijzeres in Centurion, Zuid-Afrika.